

»Terror panicus« og Christianstads undsætning 1678.

AF

KNUD FABRICIUS

I.

»D en skånske krig's betydning for Danmark har længe været almindelig anerkendt; det var det militære tab af krigen, som førte til det nationale tab af de skånske landskaber. Men hvornår ligger vendepunktet inden for denne krig, der dog var begyndt så lykkelig for os? I tidligere tid var man tilbøjelig til at sætte fingeren på *slaget ved Lund* 4. dec. 1676 som det springende punkt; senere blev man klar over, at man snarere kunde sige, at Skåne efter dette slag var under to herrer, end tabt for Danmark. Nogle pegede derfor på *slaget ved Landskrona* 14. juli 1677 som mere afgørende for Skånelands skæbne, eller gik endogså helt ned til *Christianstads overgivelse* 5. aug. 1678 for her at finde den begivenhed, som i så henseende slog hovedet på sømmet. Omvendt har i den nyeste tid en anset militærhistoriker hævdet, at omslaget i krigslykken for danskerne stammede helt tilbage fra den beslutning, som man allerede i juli 1676 tog om at *sende Duncans korps* gennem Halland til Bohuslen, da denne splittelse af kræfterne var en fejl, der aldrig kunde rettes. Det skal tilføjes, at der kan anføres gode grunde for alle disse synspunkter, hvilket vel beviser, at der ikke findes et, men flere »vendepunkter« i disse afgørende år. Men vist er det, at Christianstads heltmodige forsvar er det sidste lyspunkt for Danmark, og at spørgsmålet om, hvorfor byen ikke blev undsat, hidtil ikke er blevet besvaret klart og fyldestgørende.

»Den skånske krigs historie er hidtil ikke skrevet, i hvert fald ikke videnskabeligt tilfredsstillende — hverken fra dansk eller svensk side. Den ældste fremstilling er vel *Holbergs* (i hans »Danmarks og Norges Beskrivelse« 1729), og han viser sin sædvanlige tiltalende upartiskhed ved at sige om slaget ved Lund: »Tilskreve begge partier sig victorien, og bliver der endnu disputeret meget derom, dog tilskrive de fleeste fordeelen til de Svenske«. Samme standpunkt indtager han til slaget ved Landskrona året efter, men om Christianstadaffæren véd han åbenbart meget lidt, egentlig kun, at Christian V »af yderste formue« søgte at undsætte byen, og at »den Svenske leyr . . . var saa sterk forskantzet, at den ikke med største fare kunde angribes«. Her er altså den danske hærs marsch til egnen ved Christianstad opfattet som et *alvorligt ment forsøg* på at befri byen ved en forudgående kamp med den svenske belejringshær. *Friedenreich*, der 1758—65 forsøgte sig med en »Kong Christian V.s Krigshistorie 1675—79«, er i *denne henseende* enig med Ludvig Holberg, men han tilføjer, at kongen så befalede at besætte »et høyt Stæd, bestaaende af nogle Bakker«, — altså de bekendte højder ved Skiberslev 1 mil vest for Christianstad, — men at Frederik Arensdorf udsatte dette til den næste morgen, hvorfor fjenden kom ham i forkøbet. »Sikkert er det«, tilføjer *Friedenreich*, »at dette var en Aarsag [hvilket vel betyder: Aarsagen] til Christianstads Indtagelse«, da man fra bakkerne med kanoner havde kunnet tvinge fjenden til »at forlade sin Fordeel og at vove en Træfning, hvortil de danske vare færdige«. Hermed er ansvaret for ekspeditionens mislykkelse lagt på Frederik Arensdorf's skuldre, og han har måttet bære det siden. Men der er grund til at tilføje, at det i første udgave af Biografisk Lexikon¹ hedder om *Friedenreichs* bog, at den er »saa at sige uden Værdi paa Grund af den ringe Benyttelse af utrykte Kilder og den kritikløs-panegyriske Fremstilling«. Dette er vel grunden til, at *Friedenreich* overhovedet ikke er medtaget i værkets anden udgave. Endnu skal tilføjes, at *Riegels*, der udsendte sit »Forsøg

¹ V, 394 (af H. W. Harbou).

til femte Christians Historie» henimod det 18. århundredes slutning, forbigår næsten ganske krigen 1675—79 og anfører om felttoget 1678 alene »en kyndig Officeers dom, der selv var ved Armeen i Skaane«, nl. at en undsætning af Christianstad enten ville have krævet »en stor Diversion« — d. v. s. et afledende angreb på det egentlige Sverige — eller »en stor Armee til Lands udi Skaane«¹. Dette må betyde, at undsætningskorpset har været for lille til at kunne gennemføre sin opgave.

Grundlæggeren af dansk militærhistorie er Jahn, der 1846 i »Militairt Repertorium« skrev en længere afhandling om Christianstads belejring 1677—78. Jahn er den første, der inddrager dansk arkivstof i undersøgelsen, ikke alene relationerne fra kommandanten i Christianstad, men også protokollerne over overvejelserne i det danske krigsråd og rullerne over de forskellige hærafdelinger. Han sætter det som sin opgave at gendrive den almindelige opfattelse, — der altså stammede fra Friederich, — at det mislykkede forsøg på at ophæve byens belejring skyldtes Fr. Arendorfs »Feighed og Skødesløshed«. Jahn frikender dog ikke Arendorf for alle fejl; han tillægger ham således ansvaret for, at der manglede krudt på ekspeditionen, ligesom har peger på, at generalen var en modstander af hele toget, specielt at man slog lejr ved Ønnestad, »saa nær ved fjenden«. Da Jahn tillige — ligesom sin forgænger — fremhæver det som et kardinalpunkt for togets stranding, at man ikke nåede at besætte Skiberslevbakken, blev følgen, at hans forsøg på at rense Arendorf ikke satte synderlig Frugt. Allen gentog i sin »Haandbog« dommen over Fr. Arendorf i skarpe ord, og i mildere form går den igen indtil vore dage hos *Fridericia* (Danmarks Riges Historie IV, 599) og hos *Fabricius* (Schultz Danmarkshistorie III, 423). Mere held havde Jahn derimod med en anden kendsgerning, som han var den første til at fastslå, nl. at hele toget ikke var sat igang med et slag med svenskerne for øje. Krigsrådet vilde kun slå, »*hvor det kunde skee med Fordelen paa vor Side*«, altså hvor terrænet medførte en overlegenhed for danskerne på modstanderens bekostning.

¹ S. 320.

Sin sidste behandling fra dansk side har emnet fundet i N. P. Jensens store værk »Den skaanske Krig 1675—79« (1900). Ret beset følger den ikke meget til Jahns afhandling, den bygger væsentlig på de samme kilder som han, Krigskancelliets aktstykker, selv om den gengiver dem udførligere (dog i et ikke altid korrekt referat). Derimod lægger Jensen ansvaret helt andre steder end Jahn, nemlig på den uduelige konge. Da der var tale om at besætte bakkerne, var han »som sædvanlig raad-vild« (s. 372). Da man havde undladt at besætte dem, og svenskerne var kommet os i forkøbet, blev det besluttet at omgå deres stilling, men kongen »fik betænkeligheder« (s. 379). Da det derefter kunde forudses, at Christianstad måtte overgive sig p. g. a. udsultning, rejste kongen sin vej, fordi han ikke vilde overvære katastrofen (s. 384). Og endelig pålagde han efter byens fald Arendorf ansvaret for, at han »ved sine utidige difficulteter meget [har] hindret, at Christianstad ikke er bleven undsat« (s. 484). Dette billede af Christian V falder ganske vist godt sammen med det, som N. P. Jensen har tegnet af ham andre steder i sin bog, f. eks. i skildringen af slaget ved Lund (s. 207), men det har her ikke undgået kritik¹, og der er formentlig heller ingen grund til at komme nærmere ind på det i denne sammenhæng. Det interessante for os er jo ikke at finde en syndebuk, men at klare, hvad der var *hensigten med toget til Christianstad*, og om det opfyldte sit formål.

Herom råder der nemlig endnu uklarhed. Jahn, der behandler sit emne med stærk indfølelse; — han kalder bl. a. resultatet »en Skamplet« på den danske hær; — bebrejder overledelsen, at den efter den svenske besættelse af højderne ikke gjorde forsøg på at fordrive fjenden. Selv i tilfælde af et ulykkeligt udfald vilde så i hvert fald æren have været reddet. Han motiverer dette standpunkt på følgende måde: »Fordelen af Terrainet var paa Fjendens Side, men kunde den ikke fravindes ham? *Styrken var lige*; dog, hvor ofte har ikke den Svagere overvundet den Stærkere? *Den indre Tilstand af Armeerne maa vel antages at have*

¹ Arthur Stille i Hist. Tidsskr. 7. R., II, 559—576.

været ens. Men samtidig er han — som allerede nævnt — klar over, at den danske hær ikke var indstillet på et slag, og at overkommandoen kun vilde lade det komme hertil, hvis den kunde opnå en overlegenhed over svenskerne på en ny måde. Det må i virkeligheden siges at være gådefuldt for læseren, ligesom for Jahn selv, hvorfor en hær, der i kvantitet og kvalitet er sin modstander jevnbyrdig, principielt skyer sammenstød med denne. Regnstykket må være stillet galt op af forfatteren, og det er en ikke uvigtig opgave for os at søge at komme til bunds i de virkelige årsager til en for den senere udvikling så tragisk begivenhed. —

II.

»*Den skånske krig*« indtager jo i det hele en særstilling i vor historie. Til søs sejrede danskerne uden undtagelse; til lands erobrede de alle de fjendtlige fæstninger: Wismar, Helsingborg, Landskrona, Christiansstad, Karlshamn og Christianopol; Malmø danner her den eneste undtagelse. Men i slagene til lands tabte de lige så undtagelsesløst; Halmstad, Lund og Landskrona er i så henseende tilstrækkeligt talende navne. Gåden med hensyn til Christianstads mislykkede undsætning er i virkeligheden en del af en større gåde: Hvorfor blev resultatet af så store anstrængelser komplet negativt?

Danmark gik ind i krigen med en *felthær* så god, som det ikke havde haft den i århundreder¹. Rytteriet — der dengang endnu var hovedvåbnet — omfattede 8 nationale regimenter og 3 hvervede, hvortil endnu kom 3 hvervede dragonregimenter; de nationale regimenter rekrutteredes efter svensk mønster fra de såkaldte »ryttergårde«, der til gengæld var fritaget for skatter og afgifter, og til hvert af disse nationale regimenter knyttedes et mindre antal »sogneryttere«, der hvervedes af sognene². Mønstringsrullerne viser, at medens »sognerytterne« og de hvervede regimenter for en stor del bestod af tyskere, var de natio-

¹ Kn. Rockstroh: *Udviklingen af den nationale Hær i Danmark II* (1916), 168.

² Rockstroh, 504 ff.

nale ryttere aldeles overvejende danske. En anden sag var det, at befalingsmandskorpset havde en stor tysk majoritet¹. Fodfolket bestod af 4 nationale Regimenter, der tilvejebragtes ved udskrivning, og af 8 hvervede regimenter; de nationale forhold her svarede i det hele til, hvad der er nævnt om kavalleriet². Hvad de øvrige våbenarter, artilleri og ingeniører, angår, var deres mandskab så fåtalligt, at det ikke kommer i betragtning i denne forbindelse.

Da kongen i slutningen af *juni 1676* gik over til Skåne, medtog han en felthær på 14—15000 mand, heraf de fem ottende-dele ryttere. Rytteriet bestod af de 8 nationale regimenter, den hvervede garde og 2 hvervede dragonregimenter; fodfolket var derimod overvejende hvervet, nemlig 8 regimenter, hvortil kun sluttede sig 2 nationale, nemlig første sjællandske og andet fynske samt et kompagni af tredje jyske³. Denne armé udførte til en begyndelse underværker i Skåne, nemlig indtagelsen af Helsingborg, Landskrona og Christianstad, men da man samtidig havde begået den uforsigtighed at sende et altfor svagt korps (på kun 3000 mand) under Duncan op i Halland, førte dette til *katastrofen ved Halmstad* d. 17. august 1676. Duncans korps, der gik helt til grunde, havde bestået af et rytterregiment, sammensat af dele fra alle hærens rytterregimenter, altså overvejende nationalt; desuden af det halve af andet fynske fodregiment og noget hvervet fodfolk⁴. Disse tropper kæmpede godt, men brød sammen, da de stod over for den dobbelte overmagt på svensk side.

Godt og vel et fjerdingår senere kom det 4. decbr. til *slaget ved Lund*. Den danske hær var siden landgangen i juni blevet forstærket ved nye udskrivninger; til gengæld havde de erobrede fæstninger krævet så store besætninger, at den egentlige felthær ikke vandt nogen forøgelse. Angående selve slaget skal her kun mindes om, at den danske venstre fløj, der stod nærmest

¹ Rockstroh, 128.

² Stds., 127.

³ N. P. Jensen, 123.

⁴ Stds., 133.

Lund, tæt nord for byen, efter et par timers kamp blev drevet tilbage og af svenskerne, der anførtes af Karl XI personligt, forfulgtes lige til Lødde å, en mils vej fra kamppladsen. Af de danske rytterregimenter, som her måtte vige, omend efter god modstand, var 5 (andet fynske; andet, tredje og fjerde jyske samt et regiment af den adelige rostjeneste) nationale, og kun 2 (Rauchs rytterregiment og Brockenhus' dragoner) hvervede. Af fodfolk kæmpede kun andet jyske på denne fløj. Med bedre held sloges imens danskerne i centrum og på højre fløj, men, som bekendt, blev slagets endelige udfald afgjort ved, at Karl XI i rette tid vendte tilbage fra forfølgelsen af den slagne danske venstre fløj, og ved sin personlige indgriben gjorde slaget til en sejr for svenskerne. I centrum havde danskerne lutter fodfolk, i alt 12 regimenter, heraf fire nationale, som gennemgående klarede godt for sig, mens det samme ingenlunde gjaldt om alle de hvervede fodregimenter¹. På højre fløj, hvor sejren en tid lang hældede til dansk side, synes de nationale og de hvervede rytterregimenter i lige grad at have gjort deres pligt. Eksempelvis kan nævnes, at rostjenesten her fik et knæk, som den aldrig forvandt, og at den hvervede garde fortsatte kampen til mørkets frembrud, hvorpå den i god orden marscherede bort fra valpladsen til Landskrona².

Indtil dette tidspunkt havde de danske tropper været på højde med deres modstandere, og når man havde tabt to slag (Halmstad og Lund), var skylden ikke soldaternes, men ledelsens. Men mennesketabene i det sidste slag havde været usædvanlig store, og med fortsættelsen af krigen for øje måtte hullerne i gelederne udfyldes. Allerede i december måned fik de rytterbønder, der havde mistet deres ryttere, befaling til inden 14 dage at stille nye, eller at betale for hvervning af sådanne³. For fodfolkets vedkommende påbød man i januar 1677 en hel udskriv-

¹ Af disse sidste viste Stuarts og Hertugen af Croys regimenter »et meget slet forhold«; heller ikke Dronningens Livregiment vandt laurbær (Rockstroh II, 182 og 197).

² N. P. Jensen, 180 f.

³ Rockstroh II, 186.

ning, og at mandskabet ikke kunde erstattes med penge¹. Men navnlig på Sjælland og Lolland-Falster viste det sig meget vanskeligt at fremskaffe rekrutterne; bønderkarlene løb ganske simpelt deres vej², og også blandt det fynske mandskab hører man jevnlig om desertion³. Da nu hertil kom, at hvervning i udlandet var vanskelig på grund af den almindelige krigstilstand i Europa⁴, blev følgen, at man kom ind på også at supplere de hvervede regiment⁵ med udskrevet mandskab⁵. Rockstroh har desuden påpeget det ejendommelige i, at man stak Lolliker og Falstringer ind i et jydsk regiment, og ser deri en bevidst tanke, nemlig »at man har villet blande de nøjsomme, kraftige Vestjyder med de mere forvante, mere blødagtige Øboere«⁶. Alt i alt er der mange vidnesbyrd om, at hæren 1677 ikke var på højde med det foregående års. Tabet af officerer i slaget ved Lund havde desuden været overordentlig føleligt, og de nyudskrevne tropper havde ikke fået en uddannelse og træning, der svarede til tidligere tiders.

Regeringen må selv have haft det fulde indtryk heraf, thi den søgte at styrke hæren ved at *leje* store troppstyrker hos den tyske kejser, kurfyrsten af Brandenburg, kurfyrstinden af Hessen — hun var kongens svigermoder — og, navnlig, hos biskoppen af Münster. Desuden indforskrev man en øverstbefalende i den brandenburgske general v. d. Goltz, åbenbart fordi man ikke mente at turde betro overkommandoen til nogen af de danske generaler. *Selve hæren* opgives af oberst N. P. Jensen⁷ i maj 1677 til 12 800 mand, deraf 5 000 ryttere og dragoner, 7 800 mand fodfolk. Disse tal stammer fra det i Rigsarkivet opbevarede »Original-Manuscript til Kong Christian V's Krigshistorie«⁸, et forarbejde fra samtiden til en skildring af den skånske krig, der dog

¹ Rockstroh II, 193.

² Stds., 202 f.

³ Stds., 190.

⁴ Stds., 187.

⁵ Stds., 209.

⁶ Stds., 209.

⁷ S. 245 f.

⁸ I, 100 og 109.

aldrig blev udarbejdet. Men til trods for dets officielle form er det meget tvivlsomt, om man tør tillægge dets opgivelser nogen virkelig værdi. Det nævner som »Trouper til Felts destineret til d. 1. Maj 1677«, 7 nationale og 2 hvervede rytterregimenter; af disse sættes fem til hvert 350 mand og de øvrige fire er å 500 mand. Men heldigvis har vi tillige Generalkrigskommissariatets proviantregnskaber fra forsommeren 1677 bevarede¹, og det fremgår af disse, at de 7 nationale rytterregimenter i stedet for 2 750 mand kun omfattede 2 261; det ene hvervede regiment, der skulde være på 500 mand, havde i virkeligheden kun 192², og garden, der efter »Original-Manuscriptet« skulde bestå af 450, var kun på 204. Selv om de 800 dragoner, som manuskriptet regner med, har været fuldtallige, hvad der er usandsynligt, må man åbenbart skære rytternes antal, 5 000, betydeligt ned og kan næppe sætte det højere end til 3 500. For fodfolkets vedkommende synes tallene i »Original-Manuscriptet« at stemme bedre med virkeligheden; vi har fra juni måned proviantregnskaber fra 8 af dets 13 »batailloner« med et samlet tal på 4807, hvad der jo passer temmelig godt med det opgivne samlede tal på hele styrken, 7 800. Men meget mere end *godt 11 000 mand* kan den danske felthær altså ikke have været, da den anden gang gik i land i Skåne³. Rytteriet udgjorde desuden kun en tredjedel af hele styrken.

Proviantregnskaberne frembyder også i en anden henseende interesse, da det gennem deres opregning af soldaternes navne til en vis grad er muligt at bestemme, om de er *danske eller udlændinge*. For nogle navne må spørgsmålet ganske vist stå som uløseligt, da »Møller« og »Høg« både kan være tyske og danske; men de fleste navne henhører enten til typerne »Olle Larsen« og »Petter Nielsen« eller »Casper Franck, og »Claus Gruffe« og her synes ingen tvivl at være mulig. Ser man eksem-

¹ RA. Militære Regnskaber V.e Nr. 28, 6.

² Om det andet regiment (Geweckes) findes ingen oplysninger i proviantregnskaberne.

³ Den skånske præst Sten Jakobsen opgiver i sin »Den nordiske Krigs Kronicke« s. 107 tallet til mellem 10 og 11 000.

pelvis på 2det sjællandske nationale rytterregiment, havde her 4. juni af 434 menige ca. 40 tyske navne, altså 9 pct.; i 1ste sjællandske var 27. april tallet højere, nemlig 24—25 pct., mens 3dje jyske 27. april fremviser 19 pct. udenlandske navne, og 2det fynske 10. maj endog 35 pct. Endnu grellere stiller forholdet sig naturligvis for de hvervede rytterregimenter; listerne over Baudissins regiment viser således praktisk talt udelukkende udenlandske navne, og selv af livgarden til hest var en tredjedel af udenlandsk herkomst. Hvad endelig befalingsmændene angår, var de, selv ved de nationale rytterregimenter, næsten uden undtagelse fremmede. Kun en enkelt underofficer, en korporal, en trompeter eller en kvartermester bærer dansk navn, og hans tilstedeværelse skyldes vel, at han skal være mellemmand mellem de menige og officerkorpset. Men hele dette sidste, fra oberstløjtnanten lige ned til »fanemeden«, har åbenbart trådt deres børnesko uden for Danmarks grænser¹.

En tidligere historieforskning vilde vel af nationale grunde have beklaget dette forhold; for os ligger det nærmere at søge at begrunde det ud fra datidens synsmåder. I den danske hær i 17. århundrede betragtedes nationale hensyn som underordnede, og der er intet tegn til, at man lagde nogen vægt på, om en person var dansk- eller tyskialende. Men når man bemærker, at det tyske element inden for de nationale regimenter særlig repræsenteres af »sognerytterne«, der var hvervede, og at man til over- og underbefalingsmænd afgjort har foretrukket tyskere, ligger forklaringen snublende nær. Man har åbenbart anset tyskerne for bedre egnede til militærtjeneste end danskerne, der jo oven i købet for øernes vedkommende væsentlig bestod af vornede bønderkarle. Derfor har man i de nationale regimenter indsprøjtet en vis procent fremmed blod, som skulde give afdelingerne en ekstra afstivning. For officerkorpsets vedkommende havde man heller ikke de bedste erindringer fra Karl Gustav-

¹ For fodfolkets vedkommende tillader det bevarede materiale ingen indgående belysning; kun skal det bemærkes, at i 1ste jyske regiment til fods (under oberst Eg. Chrf. v. Lützow) havde den 20. nov. 1677 af 702 menige kun 42 (= 6 pct.) tyske navne, men hovedstammen af officererne var tysk.

krigene om unge danske adelsmænds tjenstiver. »Sie hatten ja keine disciplin«; således har engang en tysk officer udtrykt det over for forfatteren. —

Felttoget i Skåne 1677 blev imidlertid ikke mindre skæbnesvangert for den danske hær end det foregående års. Efter den forhastede og derfor mislykkede *storm på Malmø* 26. juni, der navnlig gik ud over de hvervede fodfolkregimenter og kostede hæren over 1000 mand, stod et par uger senere, 14. juli, *slaget ved Landskrone*, det sidste i »den skånske krig«. Udfaldet blev som ved Lund, men det lønner sig at se på enkelthederne i den forudgående kamp. Bedst klarede den danske højre fløj sig, der i virkeligheden en tid lang syntes at skulle bringe sejren hjem. Den bestod af to hvervede rytterregimenter, kejserlige og münsterske tropper samt 2det fynske nationale rytterregiment; — det som vi for lidt siden konstaterede, for 35 pcts. vedkommende bestod af udlændinge — og 3dje jydske. Men så meget værre gik det danskerne på venstre fløj, hvor 4de jydske rytterregiment blev genstand for et uimodståeligt angreb af kong Karl XI personlig, og da 1ste jydske ilede sine landsmænd til hjælp, blev følgen kun, at det kastedes tilbage på et af de hvervede regimenter, som herved blev revet med ind i forvirringen. Denne bredte sig nu ikke blot over hele fløjen, men forplantede sig også til centrums fodfolk, hvad enten det var »nationalt« eller hvervet.

Slaget ved Landskrone måtte gøre det klart for den danske overledelse, at det var gået stærkt tilbage med hærens kvalitet siden slaget ved Lund, hvad enten det gjaldt de nationale eller de hvervede afdelinger. Man kunde endda hævde, at det skyldtes de kejserlige og münsterske hjælpetropper, når det en tid havde tegnet bedre på en del af slagmarken. Hermed skal ikke være sagt, at den danske ledelse af slaget havde været ideel; ikke uden grund bebrejdede man overgeneralen v. d. Goltz, at han ved sin blandede opstilling af rytteri og fodfolk i mindre afdelinger mellem hinanden havde svækket frontens stødkraft. I hvert fald fandt man der en syndebuk til at læsse ansvaret på.

Det er en ynk at læse om de forsøg, der blev gjort i efteråret

¹ Rockstroh II, 240 ff.

1677 på at bringe hæren på benene igen. Det viste sig ved udskrivningen af rekrutter til fodfolket, at man var »nær ved bunden«, og fra Fyn og Jylland flygtede mange karle over grænsen for at søge ly i det slesvigske. Hvad det nationale rytteri angår, stod mange ryttergårde øde, og visse regimenter havde derfor kun halvdelen af deres normerede størrelse. Havde felthæren været svagere i 1677 end i 1676, gælder dette sikkert i endnu højere grad om 1678. Dette må have i erindring, når vi atter vender os til det spørgsmål, som stilledes i begyndelsen af denne undersøgelse: hvorfor undsætningen af Christianstad 1678 fik et så ynkeligt resultat.

III.

Efter slaget ved Landskrona spurgte kongen skriftlig de forskellige generaler, en for en, om deres mening om krigens videre førelse. Kun en enkelt dristig partigænger som general Meerheim — Christianstads djærve forsvarer i vinteren 1676—77 — tilrådede at angribe fjenden, »hvis der frembød sig særlige chancer«. Til denne anskuelse, der åbenbart også var Christian V's, sluttede desuden krigssekretæren Herman Meyer sig, der i særlig grad havde kongens øre og i de følgende år kom til at indtage en stilling som en moderne krigsminister. Men en defaitistisk stemning beherskede hovedmængden af de militære chefer, blandt hvilke man særligt lægger mærke til Frederik Arensdorf, fordi han det følgende år blev overgeneral. Også de civile råder, som kongen derefter henvendte sig til, var enige om at fraråde flere slag. Feltmarskal v. d. Goltz motiverede sin indstilling, dels med manglen på officerer i hæren, dels »wie ein *Terror Panicus* bey der armee leyder vorhanden, dass ich also eydt undt pflichts halben bey so gestalten sachen Ewer Mayestät zu einen andern hazardt nicht woll rathen kann«¹. På dette indtryk af hærens stemning lagde man i det hele fra dansk side ikke skjul. I den »relation« om slaget, som udsendtes officielt, og som må siges at svare til en moderne officøs avisartikel, hedder det uden omsvøb: »Da skydningen begyndte, vendte ryttere og fodfolk i hans majestæts

¹ RA. Krigskollegiets Arkiv: Registrerede Sager, der ikke har kunnet anbringes i Indkomne Sager. 1677 Nr. 26.

armé, som stod på venstre fløj, omkring og kunde af officererne ikke bringes til at stå. Og da man ikke havde tiltroet sådanne tropper sligt, og man heller ikke kunde vide, hvorfor *denne uformodede skræk* havde grebet sådanne folk, der dog hverken blev hårdt trængt eller forfulgt af fjenden, måtte man indrømme fjenden den fordel, han herved havde opnået¹.

Herman Meyer, der jo ikke delte denne opfattelse, har i efteråret nedskrevet nogle bemærkninger om den almindelige stemning hos generalerne, som stiller disse i et endnu grellere lys. Han nævner heri blandt de »grunde, som har tvunget hans kgl. majestæt til at opgive kampagnen i Skåne«, først den almindelige modløshed hos officerer og menige og tilføjer så: »Fordi generalerne for at undgå alle slag *uden kongens vidende* holdt rådslagning i feltmarskalløjtnant Golzes telt og blev enige om, hellere at transportere armeen bort«. Efterretningen må stå for Meyers egen regning, men er ingenlunde usandsynlig; er den rigtig, viser den et eksempel på den gamle kendsgerning, at der var bestemte grænser også for en enevældig konges magt. Meyer ender med at udtale, at Christian V måtte tænke på andre udveje, »da hans majestæt altså havde set, at med hans betydelige armé, hvori der var så mange allierede tropper, kom det dog *efter generalernes mening og vilje* ikke til nogen aktion i Skåne«².

Hermed måtte kongen for denne gang lade sig nøje. Da han i november måned ønskede en betænkning over, hvilken krigsførelse man skulde slå ind på i det kommende år 1678, henvendte han sig ikke alene til hærens officerer, men spurgte også flådens øverstbefalende og sine vigtigste civile rådgivere. Svaret blev dog af den grund ikke mere trøsterigt³. Mens generalerne — deriblandt atter Fr. Arensdorf — var enige om, at »i Skåne vilde det *ikke være rådeligt at agere*«, udtalte admiralgeneralløjtnant Niels Juel

¹ Original-Manuscript til Christian V.s Krigshistorie 1676—78 (i Rigsarkivet).

² RA. Reg. Sager, der i. h. k. a. i Indk. S. 1677 Nr. 427 (skal være Nr. 727). Meyers udtalelse bekræftes ved Christian V.s klage 23. aug. til den norske statholder Ulr. Fred. Gyldenløve over, at »wir dem feinde in Sconen in diesem iahr mit unserer armee im freyn feld *wegen unserer generalen conduite und verschlagenheit* nicht teste halten können« (RA. Krigskollegiet, Dépêches n. 872).

³ RA. Reg. Sager . . . Nr. 755.

— således var nu hans indviklede titel, — at »i Skåne vilde en operation falde meget vanskelig«; Tromp og Markus Rodsten var af samme mening, og de høje embedsmænd, storkansler Fred. Ahlefeld, rigsmarskal Korbitz og Niels Juels broder, diplomaten Jens Juel, sluttede sig hertil. Karakteristisk er det, at selv Herman Meyer nu indskrænkede sig til at gentage Niels Juels ord ved at påpege, at »i Skåne vilde en operation desuden falde vanskelig«, og at diplomaten Biermann, der fra fransk tjeneste var gået over i dansk, i stedet anbefalede at »berøve fjenden alle levnedsmidler i Skåne ved en total ruinerung af landet«. Det er Louvois' principer under den pfalziske arvefølgekrig, som her, ti år tidligere, dukker frem på nordisk grund i hele deres grumhed.

Det må derfor siges, at Sten Jacobsen i sin »Nordiske Krigs Krønike«¹ giver et træffende udtryk for stemningen ved hæren, når han siger, at det »siuntess for menniskelige öijne, att de danskiss sag udi Skaane var forløbett, thi siden de Danske komme først paa Skaane, da var deriss tilstand iche nogen tiid slettere end som den nu var«. Men der var ganske vist endnu en person med indflydelse, som var af en anden mening. Det var kongen selv.

Det positive program, som hans rådgivere i november havde opstillet for krigsførelsen 1678, havde gået ud på indfald i Sverige fra Norge og landgang fra flåden på den svenske østkyst. I Skåne havde man derimod foreslået at *holde sig til defensiven*, bortset fra at forsøge at generobre Helsingborg, der var gået tabt efter slaget ved Lund året i forvejen. Men der var et punkt i Skåne, som man ikke ustraffet kunne lade passe sig selv. Det var fæstningen *Christianstad* i Østskåne, der belejredes af svenskerne på andet år, og hvor nøden allerede havde nået en betydelig højde. I løbet af vinteren steg denne nød i en sådan grad, at det ved begyndelsen af foråret så ud, som om besættningens yderste kræfter nu måtte være udtømte. I okt. 1677 havde den udgjort 2471 mand²; dette tal var i marts det følgende

¹ Utg. af M. Weibull (1897), 145.

² RA. Militære Regnskaber V.e Nr. 36—37.

år sunket til 2045, hvoraf endda kun 1206 var i stand til at bære våben. Der døde 30—40 mand om ugen¹. Det opfattedes på dansk side ligefrem som en æressag at gøre noget for byen. 1. marts rådslog kongen, Gyldenløve, storkansleren, Fr. Arensdorf — der mod sin vilje havde måttet overtage overkommandoen — og kongens yndling, overjægermester Hahn, om, hvorledes dette kunde ske, og man blev enige om, at »der skal søges at skaffe Christianstad luft gennem en diversion med Gyldenløve, med flåden og gennem *et lille korps i Skåne*«².

Det blev imidlertid ikke noget lille korps, som, da det kom til stykket, overførtes til Skåne, ganske vist først så sent som i juni. Det bestod af ikke mindre end 12-13 000 mand, halvt egne og halvt lejede tropper, disse sidste ligesom 1677 fra Münster og Hessen³. Af den samlede styrke udgjorde rytteriet denne gang halvdelen, altså mere end det foregående år og et vidnesbyrd om, at et slag i åben mark ikke ansås for udelukket. Man tager næppe fejl ved heri at se en beslutning af kongen personlig, naturligvis udført i praksis af hans tro tjener Herman Meyer, der altid imødekom hans ønsker, men næppe sanktioneret af overgeneralen Fred. Arensdorf⁴.

Der foreligger fra denne tid en optegnelse⁵ af Herman Meyer om, hvorledes man skulde kunne undsætte Christianstad; denne optegnelse er udateret, men dens indhold viser, at den må være nedskrevet før 21. juni (se nedenfor). Det hedder heri, at da den svenske hær, som belejrer Christianstad, udgør 7800 ryttere, 1200 dragoner og 5 400 mand fodfolk, altså i alt 14 400⁶, mens de forenede danske, hessiske og münsterske tropper kun når op til et tal af 12 000, vil det være nødvendigt at bringe den danske

¹ N. P. Jensen, 344 f. Det kan tilføjes, at tallet på besætningen under belejringen skrumpede ind til 1028 hoveder (stds. 385).

² RA. Meyers Opt. i Reg. Sager, som i. h. k. an. i Indk. S.

³ N. P. Jensen. 350.

⁴ Stds., 348.

⁵ RA. Reg. Sager (ej i Indkomne Sager) uden Nr.

⁶ Dette tal synes dog at have været stærkt overdrevet (J. Mankell: Berättelser om sv. krigshistoriens märkvärdigaste fältslag III (1859) s. 826).

hær op til 18 000, hvis man med nogen udsigt til held skal kunne rykke mod svenskerne. Endda »må hele landet [altså Skåne] opbydes til at følge med, og den bonde, som ikke gør det, skal agtes for en fjende«. Meyers optegnelse viser, hvilken respekt man på dansk side havde for de svenske våben, så at man anså det for nødvendigt, i hvert fald at have en numerisk overvægt, hvis man skulde tage det op med dem i åben mark. Det var formodentlig en følge af Meyers forslag, når kongen 21. juni beordrede 6 000 mand, der var sendt som understøttelse for Gyldenløve i Norge, til uopholdeligt at vende tilbage til Skåne, hvad der jo vilde bringe den derværende feltarmé op til det af Meyer foreslåede tal 18 000¹. Men det skal straks tilføjes, at denne ordre aldrig blev udført.

Dagen efter, 22. juni, lod så kongen holde krigsråd i Landskrona². Heri deltog, foruden generalerne og Herman Meyer, de civile Hahn og Korbitz. Man var enige om, at det første mål måtte være at tage Helsingborg tilbage. Hertil indskrænkede de militære medlemmer deres forslag. Meyer motiverede derimod forslaget med, at man »fortiden« (in Zeiten)³ ikke kunde komme Christianstad til hjælp; men når Helsingborg var faldet, og hele hæren var samlet, kunde man igen tage sagen op til rådslagning. »Thi bliver vi herrer på feltet, kan man tage sine mesurer i retning af Christianstad⁴; bliver vi ikke herrer på feltet, kan vi lade en del af vor armé overvintrere i Helsingborg og Landskrone og herved dække Sjælland«. Også Hahn udtalte, at man ikke kunde undsætte Christianstad, før hele vor hær var samlet. Det er altså kun disse to herrer, som svagt antyder muligheden af et virkeligt slag; hos generalerne er *stemningen åbenbart den samme som året i forvejen*.

¹ N. P. Jensen, 349.

² RA. Reg. Sager (ej i Indk. S.) 413. N. P. Jensen (s. 352) har med rette gjort opmærksom på, at protokollen fejlagtigt er dateret 24. juni.

³ Oversættes meningsforstyrrende »i Tide« hos N. P. Jensen, 352. Ovenstående oversættelse er bekræftet af prof., dr. phil. L. L. Hammerich, hvorfor jeg hermed bringer ham min tak.

⁴ Optegnelsen har, åbenbart ved en fejlskrift, i stedet for ordet Christianstad »Helmstad«.

Helsingborg faldt 28. juni. Ikke for de danske våben, men for en krigslist, en falsk ordre til kommandanten om overgivelse, tilsyneladende udfærdiget af Karl XI. Dagen efter samledes atter et dansk krigsråd¹, til hvilket kongen rettede følgende spørgsmål: »Hvis fjenden bliver stående ved Christianstad, og vi får vor armé samlet, hvad der da skal gøres for at redde Christianstad«. Herpå lød svaret fra generalerne, at man da skulde rykke mod fjenden, postere sig, men *ikke vove noget slag*. Herman Meyer tilføjede, at man i hvert fald måtte vente med et sådant, til de norske tropper var ankomne; Hahn, at man burde »opbyde hele landet« — altså Skåningerne — til toget; hertugen af Croy, der var general for fodfolket, at man skulde gøre sit bedste »à l'oiel«, d. v. s. hvis der ansigt til ansigt med fjenden frembød sig en særlig gunstig lejlighed. En ekspedition til Christianstad var hermed besluttet, men rigtignok i den hensigt, at man derved skulle true svenskernes tilførselslinjer, så at de af sult blev nødt til at opgive belejringen. At tvinge dem dertil gennem et slag anså flertallet for udelukket.

Alligevel gik der over fjorten dage, før man satte beslutningen i værk, og det skønt det var den almindelige mening, at Christianstad i det længste kunde holde sig til begyndelsen af juli. Grunden har vel været, at man forgæves ventede på de norske tropper². Endelig 13. juli fandt de sidste overvejelser før afmarschen sted. Man besluttede at bryde op den følgende dag og marschere ad vejen over Møllerød (ved det nuværende Hesleholm), således at man vilde komme ned til Christianstad fra nordvest, og der samtidig fra den danske flåde under Niels Juels kommando kastedes tropper i land øst for byen. Forbindelsen mellem disse

¹ RA. Reg. Sager, som i. h. k. anbringes i Indk. S. jfr. 414. — Refereret hos N. P. Jensen, 358—359, men med adskillige meningsforstyrrende unøjagtigheder. S. 358 l. 23 står således her: »Flaaden burde gøre Alarm paa Helge Aa«, men i originalen: »uf iene seite der Au«; l. 29: »angribe Skovene og Defileerne«, men i orig. »ergreifen« (o: besætte); s. 359 l. 3: »Helsingborg først maatte tages«, i orig.: »Helsingburg wehre über«; l. 6: »salvere hæren« (das volck salviren), læs »salvere besætningen« (nl. i Christianstad).

² N. P. Jensen, 362.

og felthæren vilde dog umuliggøres ved Helgeå, der i nord-sydlig retning løber tæt forbi Christianstad, og adgangen til byen for selve felthæren spærredes af den svenske belejringshær, der havde sin lejr tæt vest for fæstningen mellem Lillø og Væ. Generalernes plan var stadig, som Wedel klart udtrykte det, at »man skal nærme sig til fjenden, *uden ligefrem (plat) at resolve sig til kamp*, men kun for at iagttage, hvilken holdning fjenden viser over for os¹, og derefter tage sine videre mesurer à l'oeil²«.

Det er ikke helt let at fastslå, hvor stor den hær var, som skulde foretage denne ekspedition. Oberst N. P. Jensen (s. 360) opgiver den d. 11. juli til 13 000 mand, men hvis dette tal er rigtigt, er de i hvert fald ikke alle blevet medtaget. En på marschen i Møllerød d. 21. juli optaget troppeliste udviser et samlet tal på 10 912 mand (med 28 kanoner, 3 haubitser og 154 køretøjer)³. Heraf synes 5 222 at have været ryttere og dragoner; fodfolket med artilleristerne har altså udgjort 5 690. Men allerede to dage senere, i Ønnested, havde bortkommende-ringer, sygdom og rømninger gjort sådanne indgreb i tallet af de danske ryttere og dragoner, at det var sunket fra 4 364 til 3 224, altså med en fjerdedel⁴. En uge senere, d. 30. juli var tallet endnu lavere. For de udenlandske rytteres, fodfolkets og artilleristernes vedkommende foreligger ikke ligefremme tal-opgivelser; beregnes deres nedgang proportionalt med det danske rytteris, turde deres samlede sum ved ankomsten til Ønnested ikke have overskredet 5 000. Hele hærens størrelse bliver d. 23. juli altså kun godt 8 000 mand, og af denne styrke var rytteriet mindretallet.

Inden for dette rytteri var de danske tropper endvidere langt overvejende. Af de 5 222 kavallerister 21. juli var kun 874 lejede münsterske, men 4 348 danske. Den følgende liste af d. 23. juli viser, at de sidste bestod af tre hvervede afdelinger: garden, livregimentet og dragonerne, ialt 1 200 mand; og seks

¹ was der feind für apprehension für uns mache.

² RA. Reg. Sager s. i. h. k. a. Nr. 456.

³ RA. Reg. Sager, som ikke har kunnet anbringes i Indk. Sager.

⁴ RA. Stds.

ationale regimenter: 1ste og 2det sjællandske, 1ste og 2det fynske, slesvigske og rostjenesten, ialt 2 024. Omvendt forholdt det sig med fodfolket; her var kun 1 200 danske, resten, ca. 3 000, lejede udlændinge. Men i et slag vilde, som før nævnt, rytteriet blive hovedvåbnet. Med erfaringerne fra slaget ved Landskrona for øje, kan man let forestille sig, hvorledes officererne måtte se på de danske afdelingers kampværdi.

Afstanden fra Helsingborg til Christianstad over Møllerød er o. 13 danske mil, altså en lignende strækning som fra København til Korsør. Man brugte en uge om at tilbagelægge denne vej og nåede endda ikke helt frem, et vidnesbyrd om, hvor nølende og forsigtigt man gik til værks. Desuden afbrødes marschen hvert øjeblik af fremsendelsen af observationsstyrker og krigsråd. Belysende er navnlig overvejelserne i Møllerød 20. juli, hvor man blev enige om at rykke fjenden nærmere for at se hans »contenance«, da man dels kunde få en lejrplads, hvor man stod i sikkerhed, dels havde sin tilbagetogslinje fri. Der er heri ikke noget, som tyder på lyst til at tage et slag. Samme dag fandt der i Hanøbugten øst for Christianstad et landgangsforsøg af danske tropper sted fra Niels Juels skibe. Men det mislykkede fuldstændigt.

Mandag 22. juli om eftermiddagen nåede så den danske hovedhær frem til Ønnested, 1 1/2 mil fra Christianstad. Her slog den lejr, da dens videre vej nu spærredes af den svenske lejr mellem Lillø og Væ. Men mellem Ønnested og Væ lå bakkerne ved Skibersløv, hvorfra den svenske lejr kunde beskydes med kanoner, og denne stilling var ikke besat af svenskerne. Det er disse Skibersløvhøjder, som er blevet det springende punkt i alle senere diskussioner. Hvorfor søgte den danske hær ikke straks at sætte sig fast her?

Bortset fra kongen, der var tapper, men ukyndig i strategi, havde ingen hidtil for alvor regnet med, at man skulde tilbyde den fjendtlige hær slag. Det skulde da være, hvis »something would turn up«. Da dette nu pludselig syntes at være indtruffet, har opdagelsen åbenbart virket lammende på overkommandoen. Kun en enkelt general, St. Paul, var for, at man straks skulde

gribe til og sætte sig fast på højderne. De fleste, blandt dem særlig Fr. Arensdorf, indvendte, at der på bakken hverken fandtes vand eller furage, og at så snart man gjorde tegn til at rykke der op, vilde svenskerne, der kun stod i en tredjedels afstand af danskernes, komme dem i forkøbet. Resultatet var, at der igen blev beordret krigsråd, og dette afholdtes den følgende dags morgen, 23. juli, i lejren i Ønnested¹.

Den proposition fra kongen, som her forelagdes til overvejelse, lød således: »Da man nu er rykket så langt frem, som opnås kan, hvis lejren skal være sikker; da man desuden er kommet fjenden så nær, at man ikke kan avancere længere, uden straks at gå i slag; da dernæst vejen til fjenden er udforsket, så at man uden uheld kan komme hen til ham, og begge hærs styrke og slagorden er bekendt, må man nu overveje, hvad der videre skal gøres, for at Christianstad kan befries. Hvad der forud herfor og ellers skal træffes for anstalter, både med troppe og bagagen, og at alt ordnes planmæssigt; hvad man endelig skal gøre, *hvis fjenden har befæstet sin lejr*».

Det er mærkeligt at se, at spørgsmålet om Skibersløvbakkernes besættelse ingeniørene spiller den rolle i generalernes svar, som man på forhånd skulle vente. Herman Meyer, som lagde for, foreslog at tage kampen nu, »da vi ikke kan hjælpe Christianstad, uden at drive den foranliggende fjende bort«. Men hans betingelse var, *at fjendens lejr ikke var befæstet*, og i så tilfælde anbefalede han, først at besætte bakkerne og at sende bagagen tilbage til Helsingborg. Var den svenske lejr derimod forskanset, kunde man blive stående i Ønnested, så længe man havde brød, for at se, om der skulle byde sig en lejlighed til at storme lejren. Men skete dette ikke, var et tilbagetog fra Ønnested nødvendigt.

Af generalerne stemte Bülow, Rantzou og hertugen af Croy ligeledes for slag, *»hvis fjenden ikke har nogen fordel frem for os«*, d. v. s. hvis hans lejr var ubefæstet, medens St. Paul erklærede: »Om kongens affærer tillader at slås, véd han ikke«. Skibersløvhøjden omtales derimod af Meerheim, der råder til

¹ RA. Reg. Sager, som i. h. k. anbringes i Indk. Sager. — N. P. Jensen, 372 ff.

slag, men snarest muligt, »før at man kan besætte højden og ikke tillade fjenden at sætte sig fast her«; ligeledes af den münsterske general Wedel, der vilde besætte bakken i dag og angribe den fjendtlige hær i morgen. Endelig udtalte overgeneralen Fr. Arensdorf, at »da alle generaler, som har stemt før ham, råder dertil, gør han det samme«, dog på den betingelse, at ikke fjenden først *»indtager eller har indtaget«* bakken ved Skiberslev.

Angående troppernes evne til at gå i slag, var der kun faldet få ord i krigsrådet. General Wedel havde ganske vist erklæret, at »da han kender sine folk, tilråder han bataille«, men disse folk var de münsterske hjælpetropper. Hertugen af Croy havde givet samme råd med den motivering, at »vor milice har lyst dertil«, men kendte han stemningen uden for sin egen hvervede fodfolkbataillon? Det var derfor med god grund, der efter krigsrådet fandt en henvendelse sted til alle regimenternes oberster, hvori kongen spurgte dem, om de var forsynede med munition og officerer, og befalede dem »at indgive deres undergivne godt mod, minde dem om deres ed og opmuntre dem til kampen; desuden vise dem, at her er ingen retraite mulig, men enten må man sejre eller falde med ære.« Svaret blev, at livregimentet, »holstenske« (må være slesvigske) regiment, rostjenesten og det hessiske infanteriregiment manglede krudt, og prins Jørgens infanteriregiment håndgranater og kugler. Endvidere erklærede obersterne at kunne gå i slag med den tidligere nævnte styrke (s. 484), altså ca. 8 000 mand. »Endelig har hs. kgl. majestæt sagt til alle obersterne, at han tvivlede ikke om, enhver vilde handle som en ærlig mand. Hvorpå de svarede med et ja¹«.

Men det skulle nu vise sig, at Fr. Arensdorfs anelse havde været rigtig. Den skånske adelsmand Ove Rammel, som stammede fra denne egn og ledsagede hæren for at kunne bistå den med lokale oplysninger, indfandt sig i hovedkvarteret og meldte, at højderne i løbet af natten var blevet besatte og forskansede af svenskerne².

At man havde begået en grov fejl ved ikke at komme dem i

¹ RA. Reg. Sager.

² N. P. Jensen, 375.

forkøbet den foregående aften, er ubestrideligt. Men man skulde ikke synes, at Ove Rammels efterretning kunde være af afgørende betydning for den halvdel af krigsrådet, der havde tilrådt kamp, forudsat at den svenske lejr var ubefæstet. Thi denne betingelse var jo stadig opfyldt. Alligevel ser man *generalerne i et nyt krigsråd samme dags aften*¹ uden undtagelse *fraråde slag*, men anbefale at blive stående ved Onnsted nogle dage for at undersøge, om Skibersløvhøjderne ikke skulde kunne omgås. Meyer tilføjede, at hvis dette ikke lykkedes, burde man søge at komme ned til Østersøen for at få forstærkning fra flåden. Det kan her tilføjes, at man i de samme dage forsøgte en ny landgang fra flåden noget længere mod øst, i Blekinge, men at resultatet denne gang blev lige så ringe som tidligere. Niels Juel, der ikke var vant til denne ånd hos sine besætninger, lod straks nedsætte krigsret over landgangstropperne, »eftersom«, som han udtalte, »den sidste Karlshavnsaction så meget skammelig er afløben, og vore folk for en stor del synes formedelst *kleinmodighed og ond conduite* hs. mts. våben stor disreputation har forårsaget². Det var et vidnesbyrd om, at den »terror panicus«, som havde vist sig hos den danske hær i slaget ved Landskrona, åbenbart endnu levede inden for den, når man mødte svenskerne i åben mark.

Fortællingen om de sidste stadier af toget til Christianstad er et bedrøveligt kapitel. Begivenhederne — eller rettere mangelen på begivenheder — er indrammet af en række nye krigsråd, der alle forløb resultatløst³. Det lykkedes at finde en vej, hvor

¹ RA. Reg. Sager (N. P. Jensens referat, 376 forbigår ordene om at omgå Skibersløvhøjderne. Desuden glemmer han at nævne hertugen af Croys votum).

² N. P. Jensen, 378.

³ Alle i Registrerede Sager, som ikke har kunnet anbringes i Indkomne Sager. I N. P. Jensens referater af disse krigsråd er der mange fejl. 24. juli (s. 378 ff.) har han s. 379 l. 3 »Kroaterne« i st. f. originalens »die kranken«; og l. 7 »fejg« (laches) i st. f. »ladres« (syg). 25. juli oversætter han s. 379 nederste linje »ein morast und teich«: »en Mose og en Dæmning«; s. 380 l. 11 »Weil da über die au wieder ein defilé ist«: »Da man skulde defilere over Aaen«; og s. 381 l. 13: »da es practicabel«: »hvor man kunde komme til dem (Svenskerne)«, men »da« betyder »så fremt«. Endelig glemmes l. 28 efter »til Højre« ordene »von Wehe« (landsbyen Væ).

man i en bue kunne nå uden om højderne og komme ned på sletten syd for den svenske lejr. Men ved nærmere prøvelse viste en marsch ad denne vej sig altfor risikabel for hæren. Og imens befæstede svenskerne ikke alene højderne yderligere, men havde i løbet af 25. juli endogså nået at forskanse deres lejr¹. Håbløsheden stirrede nu den danske overkommando i øjnene. Kongen sendte da også samme dag kommandanten i den belejrede by en ordre til at overgive Christianstad, hvis han kunde få en hæderlig akkord².

På svensk side havde man hele tiden været klar over forholdene i den danske hær. Allerede d. 14. juli, samme dag som hæren brød op fra Helsingborg, skrev den svenske viceguvernør Jöran Sperling fra Malmö til kong Karl³ og meddelte ham, hvad danske overløbere havde at berette. De sagde, at kavalleriet var »temmeligt«, men ikke sådant, at man tiltroede sig at kunne møde det svenske. »Elliest wore *förtroligheten emellan dhe danske och münsterske icke synnarligh*; williandes dhesse seenare icke gierna uthi commenderingen stå iblandt eller och under dhe förres commando; dhe öfriga tyskar och fremmande skole och wara malcontenta och intet högre åstunda, än att komma närmare till e. kgl. mts. armée, då dhe hopetals wille gå öfver«. Fjorten dage efter, d. 29. juli, skriver Laurentz Falckman — formodentlig en svensk officer — fra den svenske lejr til major G. A. Örnevinge i Malmö⁴, at tilstanden hos svenskerne endnu er tålelig, og at man i hvert fald endnu ikke mangler levnedsmidler. Christianstad måtte nu stå umiddelbart over for sin kapitulation, da den danske undsætningshær i næsten 14 dage [skal være 8 dage] havde ligget i en afstand af blot en kvart mil og dog ikke dristet sig til at komme nærmere. »Her komma fult öfwerlapere, som berättat, hos fienden skole intet wara desse in at inlåtha sigh til någon hufwud-kamp action«. — Disse oplysninger falder godt sammen med det indtryk, vi har fået

¹ N. P. Jensen, 381.

² Stds., 382.

³ RA. Krigskollegiet: Opsnappede Breve (14/7).

⁴ Opsnappede breve.

gennem de danske førstehåndskilder, og de tilføjer værdifulde træk, navnlig om modsætningerne inden for den danske hær. Om Falckmans påstand, at svenskerne ingen nød led, er lige så troværdig, kan måske betvivles, men i hvert fald havde den tanke, der havde foresvævet nogle medlemmer af det danske krigsråd, at man ved at rykke frem til Christianstad skulde afskære svenskernes kommunikationer og tvinge dem til at ophæve belejringen, vist sig slet ikke at kunne udføres.

Det stundede nu mod den bitre ende. Et krigsråd d. 30. juli faldt lige så negativt ud som de foregående¹. Samme dag forlod kongen lejren, misfornøjet med det dårlige resultat, som hans anstrængelser havde bragt. Misfornøjelsen var særlig rettet mod Fr. Arensdorf, der under kongens »overkommando« havde været overgeneral. Denne havde efter hans opfattelse forglemt respekten mod majestæten ved i hans nærværelse at overfuse de officerer, der nærede andre meninger om krigsførelsen. Alligevel bekræftedes Arensdorf før kongens afrejse i sin stilling som øverstkommanderende over de danske tropper. Det var først senere, da toget var til ende, at den sag rejstes imod ham, hvori han bl. a. fik hovedansvaret for, at Skiberslevbakken ikke var blevet besat i tide. Men den arensdorfske proces falder uden for vor undersøgelses rammer.

D. 4. august kapitulerede Christianstad, og det skal ikke bestrides, at de gunstige betingelser, hvorpå dette skete, vel i nogen grad skyldtes den danske hærs tilstedeværelse. For så vidt havde toget ikke været helt omsonst. Men stærkere og stærkere voksede, som dagene gik, den overbevisning frem på dansk side, først og fremmest hos kongen, at dette ikke var, hvad man havde tilsigtet. Christianstads fald føltes ikke blot som en skade, men først og fremmest som en skam. Da kommis-

¹ Heller ikke i referatet af dette s. 382—383 har oberst N. P. Jensen undgået fejl. S. 383 l. 2 skal der ikke stå »Kampering« (at slå lejr), men »Coupering« (afskæring af fjendtlige tropper); l. 25 ikke »mod fjendens lejr«, men »bagom (hinter) f. l.«; l. 26 ikke »agere mod fjendens broer«, thi orig. har: »mit dem gross (af hæren) von dieser seite über die brücken (danske) den feind agiren«.

sionen i Fr. Arensdorfs sag gjorde indstilling til kongen, motive-
redes denne med, at »eders kgl. Majestæts våben og den hele
nation er tilføjet ikke alene en utænkelig skade og nachdel,
men endog den allerstørste spot og vanære¹«.

For os, der har fulgt udviklingen inden for den danske hær
siden slaget ved Landskrona, må dommen blive en anden.
Kun et øjeblik, om formiddagen d. 23. juli, havde hærens over-
kommando tænkt sig muligheden af at vove et slag, og denne
stemning bortvejredes hurtigt. Man drog ikke til Ønnested for
at slås, men for gennem sin nærværelse at øve et tryk på den
svenske belejringshær, evt. udhungre den ved at afskære dens
forbindelseslinjer og tvinge den til at hæve belejringen. Dette
resultat nåedes ikke. En grund var, at den danske hær var for
lille i sammenligning med den svenske; en anden, at den tildels
var slet udrustet; en tredje, at dens førere ikke stod på højde
med de sejrsvante svenske generaler og vistnok selv følte dette.
Men hovedgrunden lå i forskellen på det materiale, hvoraf de
to hære var bygget op. Mens i Sverige bonden, taget fra ploven,
var en uddannet soldat, måtte den danske hær i hovedsagen
rekruteret af fæstebønder, for øernes vedkommende endda
væsentlig vornede. Tænker man på bondens stilling i d. 17de
århundrede i Danmark, er forskellen iøjnespringende. Man for-
søgte lige fra Christian IV's tid at arbejde med dette materiale,
man gav det en langvarig soldaterdressur, og man isprængte
det udenlandske, hvervede elementer for at stive det af, give
det større modstandskraft. Resultatet viste sig i slaget ved
Lund, hvor de danske tropper kæmpede tappert, men dog ikke,
trods deres overtal, formåede at sejre. Da man næste gang gik
ud i åben mark, efter at have skrabet bunden ved udskrivnin-
gerne og uden at have givet de nye tropper tid til fornøden ud-
dannelse, viste modsætningen mellem danske og svenske soldater
sig i al sin grellhed. Da møder vi denne »terror panicus«, som

¹ N. P. Jensen, 483.

gjorde, at generalerne ikke længer vovede at tage ansvaret for at føre dem mod den frygtelige modstander. Efter krigens afslutning afskaffede man da også soldaterudskrivningen og holdt sig i de næste 22 år til de hvervede tropper.

Det er en noget bitter lære, man får ved at fordybe sig i hærens udvikling under den skånske krig. Men at det her berørte forhold står i direkte forbindelse med den sociale tilstand, synes ubestrideligt. Thi der er et langt skridt fra soldaten i skånske krig til »femtenrigsdalerkarlene« på blokskibene 2den april, og et endnu længere skridt til mændene fra Frederits og Dybbøl.
